

BULETINUL
COMISIUNII
MONUMENTELOR ISTORICE

COMITETUL DE REDACȚIE

D-nii: I. KALINDERU, GR. G. TOCILESCU, GR. CERKEZ, N. GABRIELESCU

Membrii Comisiunii Monumentelor Istorice

și

P. GARBOVICEANU

Administratorul Casei Bisericii.

Secretar, ALEX. LĂPĂDATU.

ABONAMENTUL ANUAL :

IN ROMÂNIA 10 Lei

IN STRĂINĂTATE 12 „

REDACȚIA : la Administrația Casei Bisericii, București.

Extras din Deciziunea Ministerială privitoare la redactarea Buletinului :

1. Cu începere de la Ianuarie 1908 se va publica, sub direcția Comisiunii monumentelor istorice și în editura Administrației Casei Bisericii, o revistă periodică numită *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*.

2. Acest Buletin va fi organul oficial al Comisiunii, va apărea trimestrial, și va cuprinde :

a) O parte științifică, în care se vor publica tot felul de monografii, studii, lucrări, comunicări și materialuri de natură istorică, arhitectonică și artistică, privitoare direct și numai la monumentele noastre istorice ;

b) O parte oficială, în care se vor publica rapoartele anuale ale Comisiunii, procesele-verbale ale ședințelor ei, referatele arhitecților însărcinați cu conducerea și executarea lucrărilor de conservare și restaurare, precum și eventualele circuli, informațiuni și deciziuni ale Ministerului și ale Comisiunii, privitoare la monumentele noastre istorice.

3. Buletinul apare sub direcția membrilor Comisiunii, cari, împreună cu administratorul Casei Bisericii, alcătuiesc comitetul de redacție, și sub îngrijirea secretarului Comisiunii, care e îndatorat : să pregătească și să procure materialul necesar, să-l aducă la cunoștința comitetului de redacție și să supravegheze tipărirea lui.

4. Pentru ca publicațiunea să se prezinte cât mai sistematică și cât mai folositoare, se stabilește următorul program cu privire la felul lucrărilor ce va trebui să cuprindă Buletinul :

a) Monografii istorice, arhitectonice și ar-

tistice asupra monumentelor noastre istorice, monografii cari vor fi ilustrate și documentate cu reproduceri necesare de fotografii, desenhuri, aquarele etc. ;

b) Releveuri dela cele mai însemnate și caracteristice, din punct de vedere arhitectonic, monumente istorice ;

c) Studii și lucrări unitare, asemenea ilustrate și documentate, bunăoară : asupra inscripțiunilor murale și tombale din epoca lui Ștefan-cel-Mare, Matei Basarab, Vasile Lupu, Constantin Brâncoveanu etc., asupra artei decorative, în sculptură și pictură, întrebuințată în bisericile și mănăstirile noastre în anumite epoci, asupra portretelor murale, de citori : Domni, Doamne, Arhierei, Boeri, Jupănase etc., asupra picturii bisericești, asupra costumelor etc. ;

d) Materialuri : scurte fragmente, comunicări, însemnări și note de interes deosebit privitoare la monumentele noastre istorice ;

e) Note bibliografice și critice asupra publicațiunilor și periodicelor de specialitate ;

f) În sfârșit, suplimente artistice, în culori, cari să înfățișeze biserici, mănăstiri, reproduceri de portrete murale, de picturi, de ornamentațiuni etc.

În cadrul lucrărilor înșirate mai sus se cuprind și acele privitoare la monumentele istorice din afară de Regat, intru cât aceste vor fi de origină românească — înălțate de Voevozii noștri.

Abonamentele se fac numai prin Librăriile Socecă, Sfetea, Națională și Alcalay.

BULETINUL
COMISIUNII
MONUMENTELOR ISTORICE

PUBLICAȚIUNE TRIMESTRIALĂ

**SUB AUSPICIILE MINISTERULUI DE CULTE ȘI INSTRUCȚIUNE PUBLICA
ȘI ÎN EDITURA ADMINISTRAȚIEI CASEI BISERICII.**

1908

IANUARIE-MARTIE

BUCUREȘTI

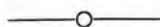
Inst. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-r Ion St. Rasidzescu

16, Strada Doamnei, 16

1908

20.095

CUPRINSUL

TEXT

Cuvinte începătoare.

Mănăstirea Comana :

I. Note istorice.

II. Note arhitectonice și lucrări noi.

Raport general cu privire la lucrările Comisiunii monumentelor istorice în 1907.

Cronică.

ILUSTRAȚIUNI

I. Mănăstirea Comana :

1. Vedere generală.
2. Pisania bisericii.
3. Epitaf în biserică.
4. Vedere din afară, spre intrare.
5. Vedere din lăuntru, spre intrare.
6. Foișorul.
7. Paraclisul.
- 8—9. Galeriile chiliilor din spre apus.
10. Temeliile vechii clopotnițe.
11. Biserica.
12. Planul.
13. Vedere generală pe latura din spre nord.
14. Detaliu dela Foișor.

15. Coloane dela Foișor.

16—17. Capitele de coloane dela Foișor.

II. Raportul Comisiunii :

18. † B. P. Hasdeu.

19—20. Biserica mănăstirii Snagov.

21. Clopotnița dela Păpăuți.

22. Mănăstirea Cașin : Clopotnița și zidurile.

23. „ „ Biserica.

24. „ „ Planul bisericii.

25. „ „ Intrare de pivniță.

26—7. Bolnița Coziei.

III. Afară de text :

28. Foișorul mănăstirii Comana (fototipie).

NOTĂ. Desenurile dela pp. 9, 16 și 17 sunt lucrate de d. Gavril Popescu, iar cele dela pp. 23, 25 și 41 de d. arh. N. Ghika. — Ilustrațiile sunt făcute după fotografii luate de d-nii: Stelian Petrescu (No. 2, 3, 13, 18, 19—20 și 28), I. Voinescu (No. 1, 4—5, 9—10, 11 și 15), arh. N. Ghika (No. 6, 16—17, 22—23 și 25) și alții. — Portretul lui B. P. Hasdeu e după un tablou de N. Grigorescu în posesiunea d-lui V. Cosmovici. — Finalele dela pp. 8, 28, 46 și 48 sunt reproduse după **Bibliografia veche românească** (I, pp. 118, 278, 225 și 512), cunoscuta operă a d-lor I. Bianu și N. Hodoș.

Apoi, în înțelegere cu Pârvu Cantacuzino, Carazin repede asupra Bucureștilor câteva sute de voluntari români, cari, în noaptea de 17 Noemvrie 1769, lovesc Capitala și, ajutați de arnăuții Spatarului Pârvu și de populația alarmată și zgomoasă a Bucureștilor, cad pe neașteptate asupra celor cinci mii de Turci ce se aflau aci, silindu-i să se retragă la Giurgiu în cea mai desăvârșită dezordine și zăpăceală.

Curând după aceasta Carazin vine și el în București cu 1.000 Cazaci. Apoi, însoțit încă de 1.000 voluntari, pleacă împotriva Turcilor din Giurgiu, „păzind drumul la mănăstirea Comana, având cu el două tunuri ce le luase din București“. Surprins însă de Turci, cari îl întâmpinară mult mai numeroși, neputând rezista la loc deschis, Carazin se închise „în Comana, ce este prea tare mănăstire“, trimitând de sârg după ajutor grabnic la Pârvu Cantacuzino. Acesta veni împreună cu Maiorul rus Andreh. Dar Turcii, cari primiseră veste de apropierea lor, îi pândiră în pădurea Comanei. Deci — zice *Genealogia Cantacuzinilor*

— „cum au intrat oastea rusească în mijlocul pădurii, despre ziua, au început Turcii din toate părțile a da foc într'înșii având meterez copacii. La care război, cu toate că vitejește s'au bătut, ... biruința a fost a Turcilor“.

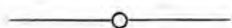
Pârvu Cantacuzino căzu mort cu toți ai săi. Carazin însă semăntu, căci Turcii, înțelegând că a sosit oaste nouă rusească în București, se retraseră, în cea zi chiar, la Giurgiu. Astfel scăpară Cazacii și voluntarii la adăpostul puternicelor ziduri și metereze ale mănăstirii Comana!

... ..

Cu acest eveniment, cel mai însemnat în viața scutită de peripeții a mănăstirii Comana, încheem notele istorice ce am cautat să legăm cu privire la lăcașul de pace, în care zac spre odihna veșnică mădulele „celui adevărat și vechiu Basarab“ Radu-Vodă Șerban și ale lui Nicolae-Vodă Patrașcu, — fiul iubit, dar nefericit, al Marelui Mihai. Întru amintirea și cinstea acestei Treimi, mănăstirea Comana trebuie păstrată, îngrijită și — cât se poate mai mult — vizitată.

ALEX. LĂPĂDATU.

— II. NOTE ARHITECTONICE ȘI LUCRĂRI NOUI. —

Forma mănăstirii Comana, după cum se poate vedea din alăturatul plan, e un patruleter neregulat, de vre-o șase zeci de metri pe latură. În centrul acestui patruleter, în A, se găsește biserica, zidită de călugării greci, la 1854, în locul celei vechi a lui Șerban Paharnicul Cantacuzino, din care nu mai păstrează

decât pisană și piatra mormântală a primului ctitor Radu-Vodă Șerban¹⁾. Ca toate bisericile și mănăstirile zidite și renovate pe la jumătatea secolului trecut de meșterii străini, Nemți mai ales, ea nu prezintă nici un interes din punct de vedere arhitectonic și artistic²⁾. Portretele ctitorilor, reproduse, credem, după cele din vechia biserică, pe lângă că sunt prost executate, sunt încă stri-

se și face scurta narațiune ce urmează. Cf. și Cronica lui Dumitrache Stolnicul, publicată de V. A. Urechia în *Analele Acad. Române*, ser. II, X, mem. sec. ist., 370—3.

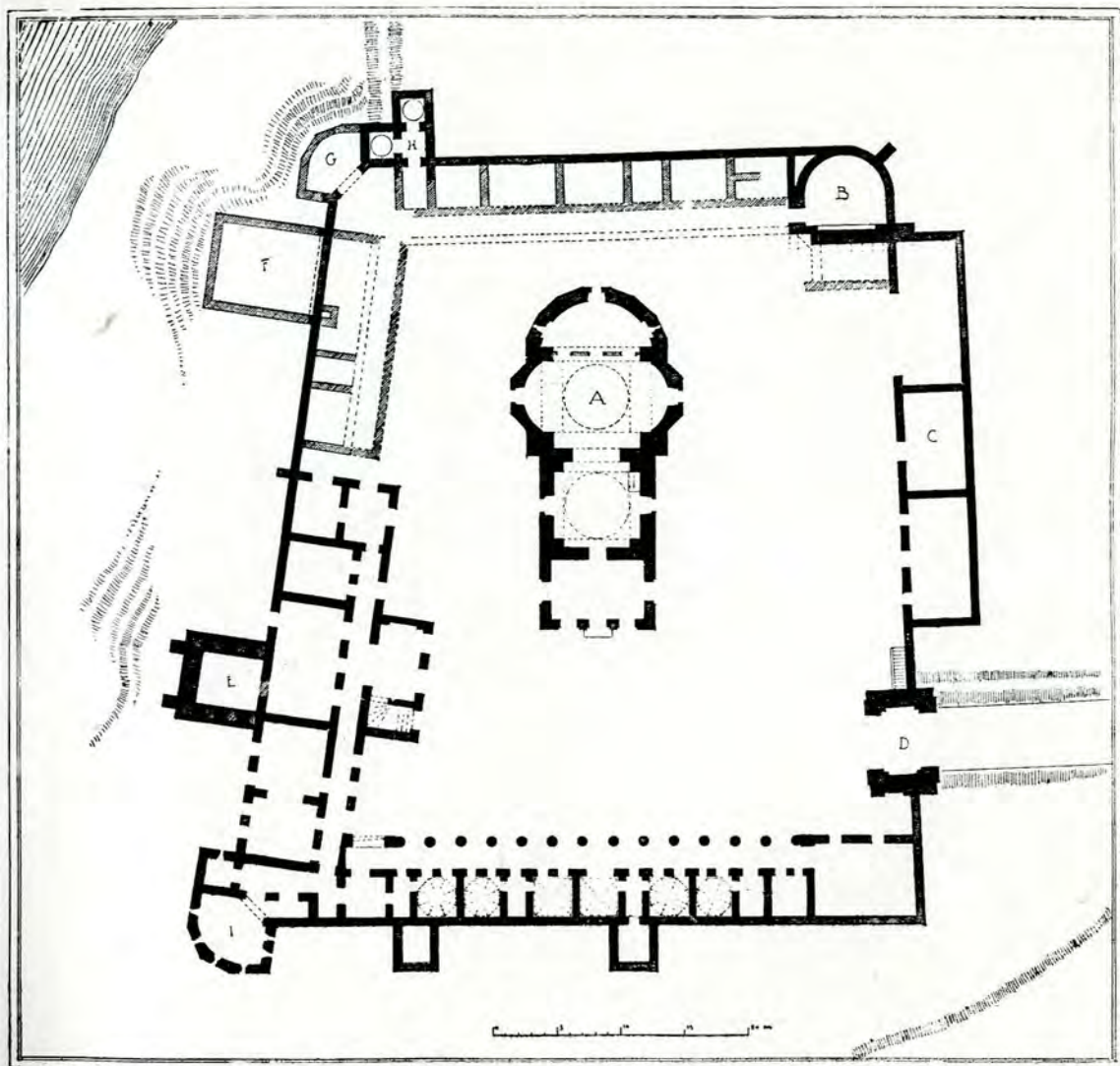
¹⁾ Ilustrațiile No. 2 și 3.

²⁾ Ilustrația No. 11.

cate și alterate prin barbare reparații ulterioare.

În fața bisericii, pe latura din spre apus a patruleterului, se află un corp de clădiri în două caturi și având, înăuntru, spre curtea mănăstirii, două rânduri de arcade suprapuse în semicer-

oane cu meterezuri ²⁾, destinate a servi la apărarea mănăstirii din spre drumul Giurgiului, singura parte pe unde putea fi mai ușor atacată, celelalte părți fiind înconjurată cu bălți de nepătruns, cum atestă mărturiile istorice ³⁾ și cum dovedesc depresiunile de pământ ce se văd

12. Mănăstirea Comana: Planul.

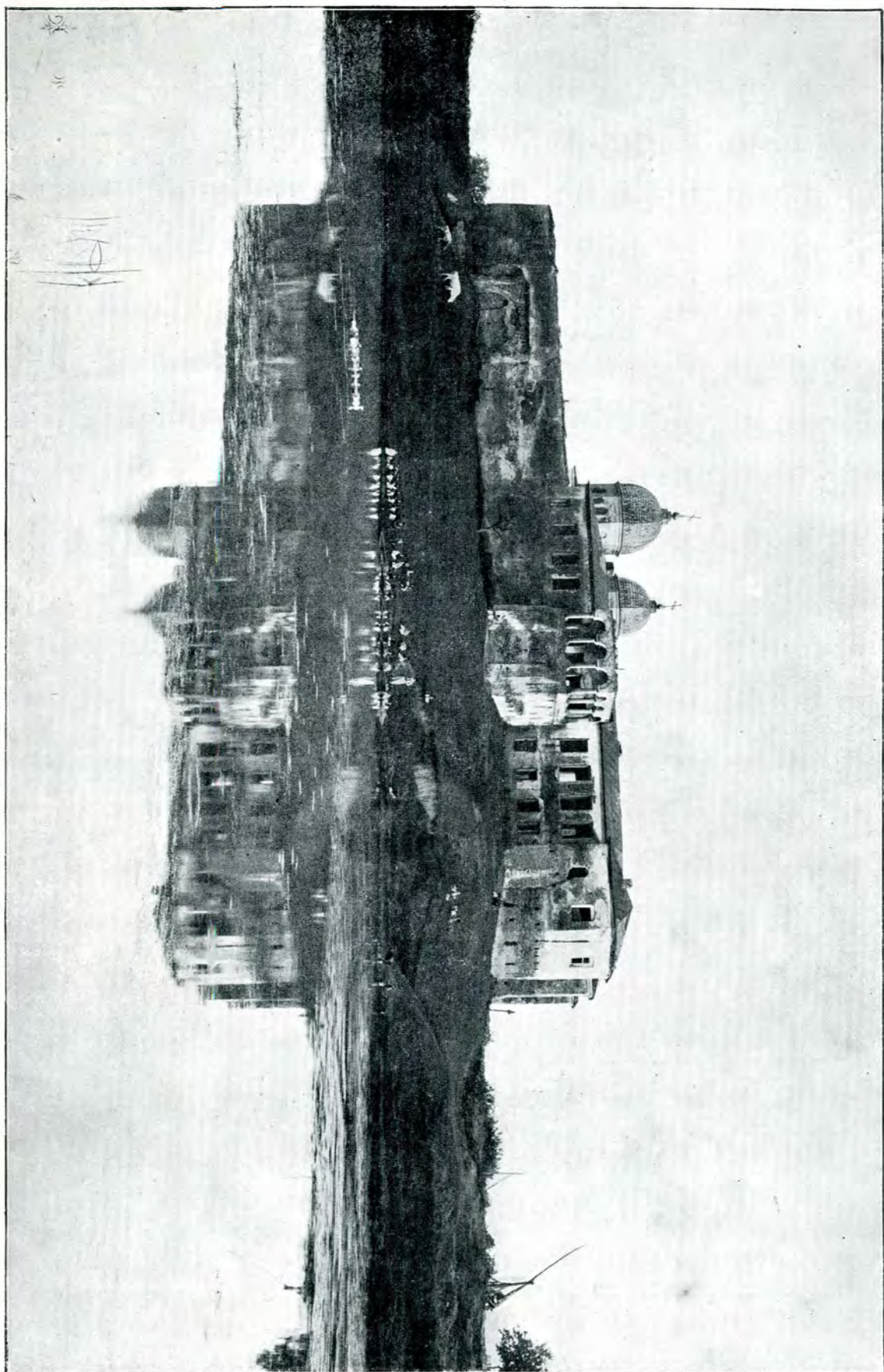
curi, din care rândul de jos răzimat pe stâlpi rotunzi de cărămidă ¹⁾. În afara, această clădire înfățișează un zid înalt de vre-o opt metri, fără ferestri, având două ieșiri pătrate, un fel de basti-

in jurul mănăstirii. Parterul acestei clădiri e format din chilii boltite, dispuse două câte două, cu câte un mic vestibul între ele. Bolțile sunt în „arc de cloître”, pătrate sau octagonale.

¹⁾ Ilustrațiile No. 5, 8 și 9.

²⁾ Ilustrația No. 4.

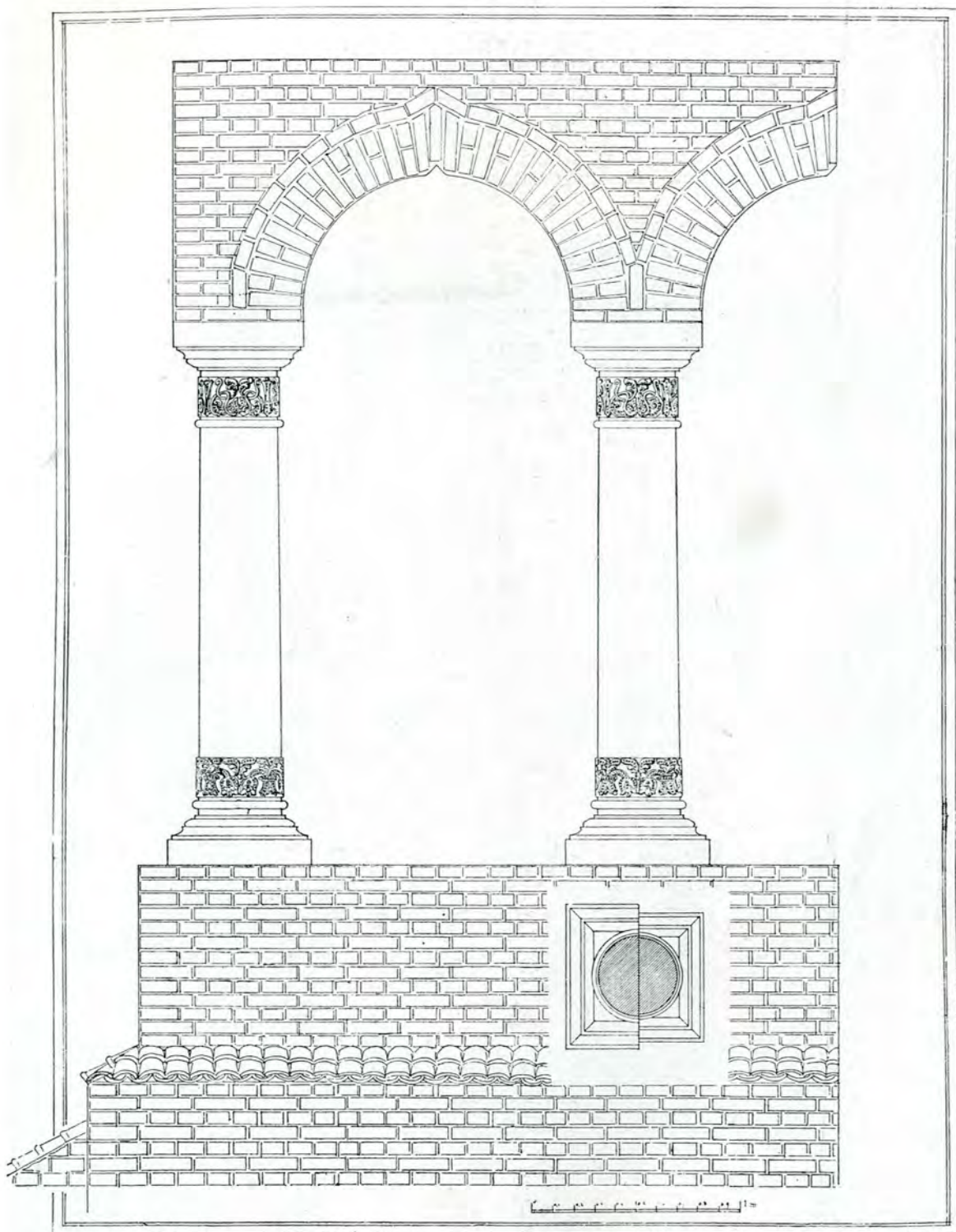
³⁾ V., mai sus, pp. 9—10.

15. Mănăstirea Comana: Vedere generală, pe latura de nord.
(Înaintea lucrărilor de conservare).

Pe latura din spre nord a cadrilatelui, se află o clădire mai importantă

racter ¹⁾. Ea se vede a fi dintr'o epocă mai târzie. Bolțile pe care e așezată

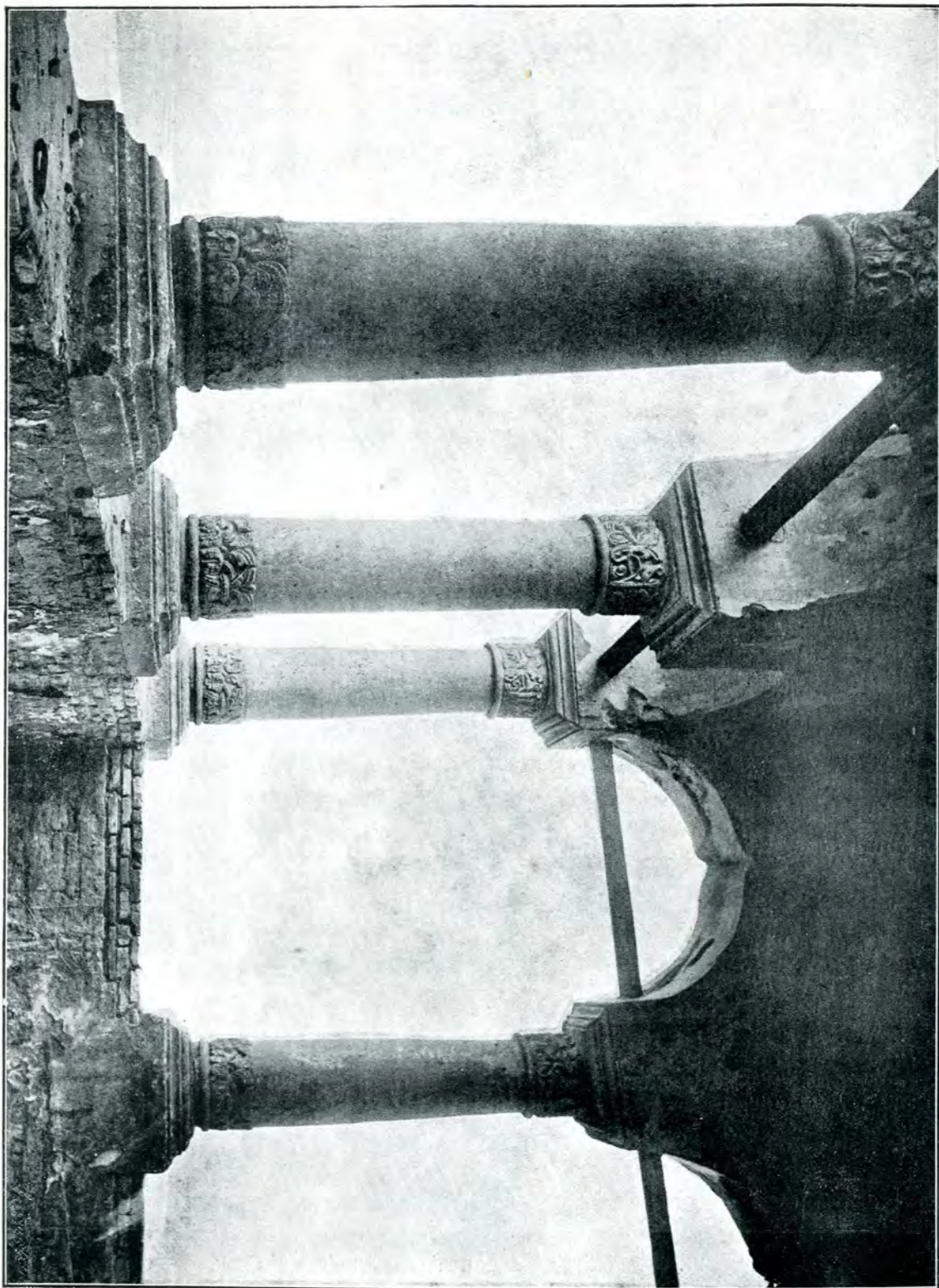

14. Mănăstirea Comana: Detaliu dela Foișor.

ca mărime, dar care, văzută din interiorul mănăstirii, nu prezintă nici un ca-

¹⁾ Ilustrațiile No. 8 și 9 în cari se vede, în ultimul plan, o parte din această clădire.

sunt însă cumult mai vechi. La ambele extremități ale acestui corp de clădiri, tereze suprapuse ¹⁾, cel de al doilea cu totul dărâmat. Urmele lui s'au desco-

15. Mănăstirea Comana : Coloane dela Foișor.

se află, în I]și G, câte un turn poligonal : cel dintâi cu două rânduri de me-

¹⁾ Ilustrația No. 1 și, mai ales, No. 13.

perit făcându-se săpături cu ocazia lucrărilor de conservare din anul trecut.

Lângă acest al doilea turn ruinat, se găsesc, în H, două mici încăperi pătrate, acoperite cu bolți sferice. Iar în F, săpăturile făcute au scos la iveală temeliile unui turn mare de 9 metri în lungime și 7 metri în lățime ¹⁾. Tradiția locală spune că pe aceste temelii ar fi stat pe vremuri clopotnița mănăstirii, care, la întâmplarea unui mare cutremur, s'a prabușit în apa Călniștii, în fundul căreia zac și azi clopotele — mult timp în zadar căutate ²⁾.

Tot în partea din spre nord să mai află, în E, construcția cea mai interesantă a mănăstirii — Foișorul ³⁾. El se găsește la nivelul catului de sus și se alcătuește din 10 coloane așezate pe un postament înalt de zidărie de cărămidă, cu baza pătrată și sprijinit, în față, cu doi contraforți. Coloanele sunt de piatră tare dintr'o singură bucată și sunt ornamente, la capitel și la baza, cu câte o brățară decorată, de piatră cioplită ⁴⁾. Pro-

filele capitelului și ale bazei prezintă un caracter interesant. Capitelele celor două coloane încastate în zid sunt diferite de celelalte și pe ele se află sculptat vulturul cu două capete și încoronat, zis al Cantacuzinilor ⁵⁾. Coloanele susțin arcuri de cărămidă în semi-cerc, cu vârful puțin ascuțit ⁶⁾. Postamentul foișorului este de zidărie de cărămidă cu mici metereze. Acest foișor prezintă în întregime sa o proporțiune fericită, iar coloanele dau o impresiune de gingașie și, în același timp, de soliditate. Din foișor privești se întinde în depărtare peste apa liniștită a Călniștii și peste câmpia ei singuratică, până în valea Argeșului, ale cărui maluri se zaresc în direcția Grădiștei: — tablou de intensă melancolie și în deplină armonie cu aceste ruine astăzi parșite.

Zidul mănăstirii din spre răsărit este foarte înalt și de-alungul lui, în spre interiorul curții, se află, pe vremuri, un rând

de chilii, cu galerii în față și de-alungul lor, probabil — după mărturia lui Paul de Alep — identice cu cele dinspre apus; Temeliile acestor chilii, astăzi dispărute, s'au descoperit cu ocazia săpăturilor făcute în vara anului trecut. În capătul de sud al acestei lature de răsărit a patruleterului mănăstirii Comana, se află, în B, Paraclisul, astăzi ruinat ⁷⁾. Forma unei ferestre rămase și a unor părți din

16. M-reș Comana: Capitel de coloană dela Foișor.

¹⁾ Ilustrația No. 10.

²⁾ În genere turnurile mănăstirii Comana par a fi fost foarte înalte. Aceasta se dovedește prin marile grămezi de zidării ruinate la picioarele zidului din spre nord, mai ales în apropiere de punctele G, F și I. În special în acest din urmă punct se vede implantat în pământ un bloc mare de zidărie căzut acolo de pe turnul din colțul dinspre nord-vest, care și azi încă are o înălțime de 8—9 metri. Acest bloc, alcătuit din cărămizi mici și subțiri cu un rost lat de mortar între ele, dovedește o epocă îndepărtată de construire.

³⁾ Ilustrația No. 6 și planșa alăturată.

⁴⁾ Ilustrația No. 15.

⁵⁾ Ilustrațiile No. 16.

⁶⁾ Ilustrația No. 14.

⁷⁾ Ilustrația No. 7.

zidăria încă existentă arată că acest paraclis datează sau a fost refăcut într-o epocă apropiată de noi.

În spre miază-zi se găseau. în C, fostele dependenți de serviciu ale mănăstirii, iar în B se afla clopotnița, sub care e poarta boltită ce servește de intrare în curtea mănăstirii. Aceasta clopotnița a suferit multe modificări, astfel că nu mai prezintă astăzi nimic caracteristic.

În genere toate clădirile mănăstirii, din cari astăzi nu mai stau în picioare decât zidurile, se găseau în starea cea mai rea. Ele au fost de nenumărate ori refăcute și reparate. Aceasta se vede după cărămizile zidăriei, cari sunt de dimensiuni și din epoce diferite. Partile cele mai vechi și cele mai interesante, probabil din timpul lui Radu-Voda Șerban, fiind clădirile cu galeriile din spre apus, foișorul și pivnițele cele mari din spre nord, — s'a ținut a li se face lucrări de conservare în scop de a se împiedeca degradarea și nimicirea lor mai departe, consolidându-le și învâlindu-le, spre a le menține în starea în cari se găsesc acum.

Pentru aceasta s'au întărit mai întâi

toate zidurile, din cari multe erau foarte deteriorate și cu baza în multe locuri mâncată, înlocuindu-se cărămidă cu cărămidă bucațile stricate și completându-se lipsurile; s'au rezidit turelele exterioare din spre apus, cari amenințau să cadă; s'au astupat gaurile dela zidul de împrejmuire, care s'a nivelat și completat la partea superioară,

acoperindu-i-se coama cu olane, spre a-l păzi de ruină; s'au reclădit cu totul patru arcade dela galeriile chiliilor din spre apus, carieraudărâmate; s'au reparat apoi zidăriile și arcurile dela foișor și dela clădirile ce să puteau menține. Toate clădirile au fost în urmă acoperite din nou cu învâlinitori de olane, astfel cum erau cele vechi cu totul stricate și, în parte, căzute. În sfârșit s'a reparat biserica, învâlinindu-se din nou cu olane, vopsindu-se cupolele turelor, reparându-se ferestrele și geamurile, refăcându-se tencuielele, așezându-se sghiaburi și burlane noi etc. Ca completare

s'a dispus a se face plantațiuni în interiorul curții mănăstirii, spre a da acestor ruine o înfățișare mai plăcută.

Arhitect, N. GHICA-BUDEȘTI.

17. M-rea Comana: Capitel de coloană dela Foișor.

